

ЯК ВІДРОДЖУВАВСЯ “СХІДНИЙ СВІТ”

БІЛЬШ ніж за рік до заснування Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України мені випала щаслива нагода зустрітися з його майбутнім засновником професором Омеляном Пріцаком. Він перебував у Києві, і нас познайомив тодішній директор Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні академік Віталій Русанівський. Як виявилось, серед інших питань, які Омелян Йосипович активно обговорював з керівництвом Академії наук, якраз була думка про створення нового інституту, що зосередився би на дослідженні сходознавчих проблем. Відкриття такого закладу було більш ніж актуальним з багатьох причин, і його не могли замінити паліативні заходи на кшталт формування відділу сходознавства при тому ж Інституті мовознавства.

Омелян Пріцак, який краще від багатьох інших усвідомлював масштабність проблеми, вже під час тієї нашої зустрічі в 1990 році чітко сформулював пріоритети організації нового інституту. Він жартома називав їх трьома китами, на які мала б спиратися нова установа: фахові кадри, власна наукова бібліотека та періодичний спеціалізований сходознавчий часопис. Щодо першого “кита”, то, природно, одразу виникли серйозні труднощі, оскільки в Україні сходознавців не готували. Доводилося збирати їх звідусіль і поступово вирощувати власні кадри, про що чимало можна було б написати окремо. Так само й наукова бібліотека складалася не протягом одного чи двох років. Варто лише зазначити, що початковий її кістяк склали книги з колишнього арабо-іранського кабінету Академії наук, що в результаті низки структурних реорганізацій зрештою опинилися в науковій бібліотеці академічного Інституту мовознавства. Академік Русанівський люб’язно погодився передати їх до новоствореного Інституту сходознавства.

Нарешті, третім “китом” мав стати журнал. Омелян Йосипович Пріцак категорично відмовився від ідеї заснування чогось на зразок “Проблем сходознавства”. Він із самого початку рішуче висловився на ко-

ристь відродження часопису, який проіснував з 1927-го по 1931 рік, а далі був ліквідований, як, власне, й усі інші ініціативи того часу, які мали відношення до орієнталістики. Звісно, мова йшла про журнал “Східний світ”.

Якою уявляв тоді професор Пріцак процедуру відновлення часопису? Концептуальними він вважав, зокрема, такі моменти:

1. Журнал мав у перших своїх числах акцентувати свою генетичну спадковість з ліквідованим попередником. Для цього Омелян Йосипович запропонував надрукувати в ньому повний перелік публікацій, що вийшли впродовж існування старого “Східного світу”. Ідейні та наукові орієнтири такої спадковості також визначалися у вступній статті Пріцака – головного редактора відродженого видання.

2. Великого значення головний редактор надавав зовнішньому оформленню часопису. Він вважав, що обкладинка повинна максимально асоціюватися з її дизайном у 20-х роках. Це вимагало неординарної творчої роботи художників-макетувальників. Було запропоновано й перебрано чимало різних варіантів. Усі вони прискіпливо обговорювалися в редколегії та на розширених нарадах адміністрації інституту. Зрештою, останнє слово було за Пріцаком, який завжди приймав рішення тільки після ретельного аналізу можливих альтернатив та з максимальним урахуванням точок зору колег.

3. Ще більшого значення директор інституту й головний редактор відроджуваного “Східного світу” надавав змістовній стороні часопису, вважаючи її обличчям і візитною карткою нового українського сходознавства. Передусім Пріцак постійно наполягав на тому, щоб усі статті друкувалися виключно українською мовою з обов’язковою анотацією наприкінці мовою англійською. Публікацій жодною іншою мовою він категорично не допускав. Тому статті не лише англійською (як, наприклад, арабіста Ярослава Стеткевича зі США), а й російськомовні (китаїста Михайла Софронова з Москви) перекладалися українською

мовою. На неодноразові закиди колег про те, що таким чином буде значно обмежено коло потенційних читачів, Омелян Йосипович відповідав: “Нехай вивчають українську мову!” А для того щоб результати сходознавчих досліджень українських вчених були доступні за кордоном, Пріцак виношував і пропагував ідею іншого – англomовного журналу. Позаяк цей задум з різних причин так і не вдалося реалізувати, з плином часу головний редактор погодився на те, щоб у “Східному світі” як виняток друкувалися окремі статті англійською та російською мовами. Головне, – на чому й далі наполягав Пріцак, – щоб їхня питома вага в часописі була незначною, а наукова якість бездоганною.

Щодо змістовного наповнення журналу, то академік вважав, що воно мало б пропорційно відбивати тематику досліджень інституту. Тут варто процитувати самого Омеляна Йосиповича: “Переважає коло його [інституту] інтересів – традиційне сходознавство, здебільшого філологічно-історичне вивчення країн Сходу, що створили свою високу культуру. Та це не значить, що ми будемо обходити сучасні проблеми. Якщо ж точніше, то я хотів би, щоб між традиційним сходознавством і сучасністю існувало співвідношення як 9:1. Чому так? А тому, що підготувати спеціалістів класичних напрямків – значить створити базу для вивчення сучасних проблем – чи то політичних, чи то економічних <...> ми ще майже не торкаємося проблем Південно-Східної Азії та Африки. Думаю, що до першого регіону найближчим часом справа у нас не дійде, а Африка – крім північної частини – є поза межами сходознавства” [Східний світ, №1, 1993, с. 7].

З нового тисячоліття питома вага класичної (традиційної) тематики в журналі почала поступово зменшуватися. Пояснити це можна принаймні трьома основними причинами: 1) сам О. Пріцак повернувся до США і вже не міг активно контролювати процес підготовки редакційного портфеля; 2) поступово згасла активність інших періодичних видань інституту (наприклад, “Близькосхідного кур’єра”), які спеціалізувалися на сучасній суспільно-політичній тематіці; 3) дещо змінилася й наукова тематика інституту, в якій зростає кількість актуальних і прикладних досліджень.

4. За настановою першого головного редактора журналу “Східний світ” і досі продовжує передруковувати ті статті зі свого оригінального попередника, які й сьогодні не втратили своєї актуальності. З другого боку, не зовсім прижилася традиція розвивати часопис у науково-популярному напрямку, передусім за рахунок публікації художніх перекладів кращих зразків прози і поезії народів Сходу. Очевидно, цю нішу, як і раніше, заповнюють інші видання, як-от журнал “Всесвіт”. Та й редакційний портфель журналу став товстішим за рахунок наукових матеріалів молодого покоління українських сходознавців, що виростало і сформувалося вже за роки незалежності.

5. Виняткову увагу головний редактор приділяв якості публікацій. Він особисто прискіпливо й багаторазово вчитував тексти статей. Чимало статей О. Пріцак відкидав, вважаючи їхній рівень недостатнім чи не фаховим. Ті ж, що після ретельного перегляду відбиралися до журналу, Омелян Йосипович потім ще неодноразово повертав авторам на доопрацювання, навіть коли тексти вже пройшли стадію верстки й макетування. Саме з цієї причини, незважаючи на те що робота над першим номером нового “Східного світу” розгорнулася ще в 1991 році, світ він побачив лише в 1993 році. Затримку з виходом нового “Східного світу” викликала й копітка робота над предметно-тематичним покажчиком. Його було укладено у першому та другому номерах за 1993 рік, проте надалі Пріцак погодився на те, щоб журнал оформлювався без цього атрибута.

6. На знак єднання різних поколінь сходознавців і збереження наукової спадщини попередників Пріцак вважав за обов’язкове публікацію наукової бібліографії видатних українських сходознавців, а також тих матеріалів, які не були надруковані за життя авторів. Таку традицію журнал продовжує й нині, розпочавши її з публікації бібліографії знаного українського арабіста, а згодом нового головного редактора “Східного світу” Юрія Кочубея [Східний світ, №2, 1993, с. 182–189]. Далі часопис надрукував частково анотовану бібліографію праць самого Омеляна Пріцака за період з 1981-го по 1994 рік [Східний світ, №1–2, 1994, с. 15–28] та бібліографію професора А.П. Ковалівського [Східний світ, №2,

1995; №1, 1996, с. 23–33]. До сторіччя від дня народження останнього був присвячений окремий випуск журналу, де вперше була опублікована розвідка вченого “Зв’язки зі Сходом та сходознавство у Києві й Наддніпрянщині” [там само, с. 146–167]. Відтоді матеріали про орієнталістичні дослідження в різних регіонах України публікуються в журналі регулярно.

7. Великого значення академік Пріцак надавав публікації в журналі матеріалів про свого вчителя Агатангела Кримського – вченого, ім’я якого носить Інститут сходознавства. Саме тому третину першого відновленого номера “Східного світу” складають статті і спогади про фундатора української сходознавчої науки як самого Пріцака, так і відомих вчених – Ірини Смілянської, Бориса Чукова, Вольфа Бейліса, Яреми Полотнюка та ін.

8. Характерною рисою перших номерів журналу було свідоме залучення головним редактором до складу його авторів провідних вчених із Росії та далекого зарубіжжя. Наприклад, головну тоді рубрику часопису “Наукові проблеми” в №1–2 за 1994 рік більш ніж наполовину складали статті О. Давидович, А. Колеснікова, С. Кляшторного, М. Софронова, Я. Стеткевича, Л. Тугушевої. Такий підхід Пріцака до формування авторського складу сприяв створенню високого міжнародного рівня й авторитету наукового журналу, а його перші випуски вже невдовзі ставали бібліографічною рідкістю.

9. Ще однією принциповою вимогою головного редактора була необхідність добірного аналітичного наповнення рубрик “Хроніка та інформації” й “Рецензії”. Адже академік був переконаний, що вони адекватно відбивають активність наукового життя в царині сходознавства в Україні та поза її межами, знайомлять читача з важливими фаховими подіями. Ця тенденція підтримується журналом і нині, проте, на мій погляд, могла би бути й жвавішою.

10. Засади, якими керувався Омелян Пріцак у відродженні журналу “Східний світ”, засвідчили свою повну життєздатність. Довоєнний журнал проіснував усього п’ять років, нинішній – втричі довше і став достеменним фактом сходознавчого життя в Україні. Тоді вийшло лише 12 випусків (включаючи два під назвою “Червоний Схід”), зараз часопис виходить щоквартально. Він оновив свій дизайн, довівши його до більш сучасного й оптимального. На його сторінках дедалі сміливіше друкуються молоді вчені, які ще були школярами, коли академік Пріцак пророкував: “Сподіваємося, що відновлений “Східний світ”, як і його попередник, знайде своїх прихильників. Щасливої дороги!” [Східний світ, №1, 1993, с. 4].